

Aripova Zulfiyaxon Solijonovna
Andijon davlat texnika instituti dotsenti
z.aripova@gmail.com

UDK 370.2

**YOSHLAR MA'NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINI
SHAKLLANTIRISHDA IJTIMOIIY FANLARNING ROLI (FALSAFA FANI
MISOLIDA)**

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda ijtimoiy fanlarning, xususan falsafa fanining o'rni, falsafa fanining yoshlar dunyoqarashini kengaytirish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, axloqiy tamoyillarni shakllantirish va tanqidiy tafakkurni o'stirishdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ijtimoiy fanlar orqali yoshlarda vatanparvarlik, insonparvarlik, adolat va ma'naviy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini shakllantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, ma'naviyat, axloq, ijtimoiy fanlar, falsafa, dunyoqarash, tafakkur, qadriyatlar, tarbiya.

Арипова Зулфияхон Солижоновна
Доцент Андижанского государственного технического института
**РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНО-
НРАВСТВЕННОГО ОБЛИКА МОЛОДЕЖИ (НА ПРИМЕРЕ
ФИЛОСОФИИ)**

Аннотация: Данная статья анализирует роль социальных наук, в частности философии, в формировании духовно-нравственного облика молодежи. Рассматривается значение философии в расширении мировоззрения молодежи, развитии логического мышления, формировании нравственных принципов и развитии критического мышления. В статье освещены вопросы формирования у молодежи чувства патриотизма, гуманизма, справедливости и уважения к духовным ценностям посредством социальных наук.

Ключевые слова: молодежь, духовность, нравственность, социальные науки, философия, мировоззрение, мышление, ценности, воспитание.

Aripova Zulfiyaxon Solijonovna

Associate Professor at Andijan State Technical Institute

THE ROLE OF SOCIAL SCIENCES IN SHAPING THE SPIRITUAL AND MORAL CHARACTER OF YOUTH (THE CASE OF PHILOSOPHY)

Abstract: This article analyzes the role of social sciences, particularly philosophy, in shaping the spiritual and moral character of young people. The significance of philosophy in expanding young people's worldview, developing logical thinking, forming moral principles, and fostering critical thinking is examined. The article highlights issues of shaping feelings of patriotism, humanism, justice, and respect for spiritual values in young people through social sciences.

Keywords: youth, spirituality, morality, social sciences, philosophy, worldview, thinking, values, education.

Kirish.

Bugungi globallashuv va axborot tezkorlik davrida yosh avlodni har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash davlat va jamiyat oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. O'zbekiston Respublikasi tomonidan qabul qilinayotgan taraqqiyot strategiyalarida, ta'limga oid davlat dasturlarida aynan yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi markaziy o'rinda turadi.

Zamon talablari shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi yoshlar nafaqat bilimli va kasbiy jihatdan yetuk, balki mustahkam irodali, yuksak axloqiy fazilatlarga ega, milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillarga sodiq bo'lgan fuqarolar sifatida shakllanishi kerak. Bu jarayonda ijtimoiy fanlarning, xususan, falsafa fanining tutgan o'rni alohida e'tiborga loyiqdir. Zero, falsafa nafaqat nazariy bilimlar tizimi, balki insoniylik, adolat, ezgulik, axloq, erkinlik kabi asosiy tushunchalarni mushohada qilish va amaliyotda qo'llash madaniyatini shakllantiruvchi asosiy fanlardan biridir.

Yoshlarning axloqiy qarashlari, hayotga munosabati, ijtimoiy faolligi va fuqarolik pozitsiyasi, avvalo, ularning olgan bilimlari va egallagan dunyoqarashiga bevosita bog'liqdir. Aynan shu jihatdan, falsafa fani yoshlarga tanqidiy fikrlashni, murakkab hayotiy vaziyatlarda mustaqil va axloqiy jihatdan to'g'ri qaror qabul qilishni o'rgatadi. Bu fan orqali yoshlar o'zligini anglaydi, jamiyatdagi o'z o'rnini topishga, o'z mas'uliyatini his etishga intiladi.

Shu boisdan, ushbu maqolada yoshlar ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda ijtimoiy fanlarning, ayniqsa falsafa fanining nazariy va amaliy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Falsafa fanining zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni, uning tarbiyaviy funksiyasi, yoshlar ongini shakllantirishdagi ijtimoiy-madaniy ahamiyati keng yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili.

Yoshlarning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirish jarayonida ijtimoiy fanlarning, ayniqsa, falsafa fanining tutgan o'rnini o'rganishda bir qator nazariy va amaliy manbalar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu adabiyotlar orqali mavzuning chuqurroq tahlili va ilmiy yondashuvi ta'minlanadi.

Falsafa fanining yoshlar tarbiyasidagi o'rnini chuqurroq yoritish borasida M. Jalolov va D. Umarova tomonidan yozilgan "Falsafa asoslari" (2019) darsligi asosiy nazariy asoslardan biri sanaladi. Unda falsafaning tarixiy rivojlanishi, asosiy maktablari, axloqiy-falsafiy tushunchalar va ularning zamonaviy talqini keltiriladi[1]. Ayniqsa, axloqiy falsafa bo'limida ezgulik, adolat, burch, mas'uliyat kabi tushunchalar yoshlarga qanday ta'sir qilishini yorituvchi qimmatli materiallar mavjud.

Xalqaro manbalardan esa UNESCO tomonidan 2007 yilda chop etilgan "*Philosophy: A School of Freedom*" nomli hisobot alohida e'tiborga loyiq. Ushbu nufuzli nashrda falsafa fanining global ta'limdagi o'rni, u orqali yoshlar ongini shakllantirish yo'llari, tanqidiy fikrlash va demokratik qadriyatlarni singdirishdagi roli chuqur yoritilgan[2]. Ayniqsa, falsafa fanining ta'limdagi amaliy samaradorligi bo'yicha tajribalar asosida tahlil keltirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Yuqoridagi manbalarni tahlil qilgan holda aytish mumkinki, yoshlar ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda falsafa fanining beqiyos ahamiyati ilmiy va nazariy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, bu manbalar orqali zamonaviy ta'limda falsafiy bilimlarning integratsiyasi, yoshlarning axloqiy qarorlar qabul qilish layoqati va fuqarolik ongini rivojlantirish yo'llarini chuqur o'rganish mumkin.

Tahlil va natijalar

Bugungi tez sur'atlar bilan o'zgarayotgan dunyoda yoshlarning axloqiy va ruhiy kamoloti ustida ishlash dolzarb masalaga aylangan. Ijtimoiy fanlar – tarix, falsafa, psixologiya, sotsiologiya, siyosatshunoslik va huquqshunoslik – shaxsning ichki dunyosini shakllantirish, jamiyatlardagi ijtimoiy rollarni anglash, ma'naviy qadriyatlarni tushunish va ularga sodiqlik bilan qarashni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, tarix fani orqali yoshlar o'z millati, davlati, buyuk ajdodlari bilan faxrlanishni o'rganadi. Psixologiya orqali esa o'zini anglash, o'zini boshqarish va boshqalar bilan sog'lom munosabat o'rnatish qobiliyatini rivojlantiradi. Huquqshunoslik esa fuqarolik mas'uliyati, qonunlarga sadoqat va adolat tuyg'usini shakllantiradi. Bu fanlar integratsiyalashgan holda yoshlar ongini to'laqonli shakllantirishga, ularda mustahkam axloqiy qarashlar, g'oyaviy immunitet va hayotiy pozitsiya shakllanishiga zamin yaratadi.

Falsafa fani ijtimoiy fanlar ichida alohida o'rin tutadi. Bu fan faqatgina tushunchalar yig'indisi emas, balki tafakkur usuli, insoniyatning o'ziga va dunyoga bo'lgan munosabatini anglash vositasidir[3]. Falsafa yoshlar ongida quyidagi jihatlarni shakllantiradi:

- Insonparvarlik – inson sha'ni, erki va qadriyati eng oliy tushuncha sifatida ko'riladi;
- Axloqiy tafakkur – har qanday qaror ortida axloqiy mezon turganini anglashga undaydi;
- O'zligini anglash – shaxsiy "men"ni izlash va unga sodiq bo'lish madaniyatini shakllantiradi;

- G‘oyaviy barqarorlik – yoshlarni chetdan kirib kelayotgan begona g‘oyalarga qarshi turishga, mustaqil fikr bildirishga tayyorlaydi.

Masalan, dars jarayonida “Inson erkinmi?”, “Adolat nima?”, “Barcha haqiqatlar nisbiy bo‘lishi mumkinmi?” kabi savollarni muhokama qilish orqali talabalar o‘z fikrini bayon qilishga, boshqalarning nuqtai nazarini hurmat qilishga, har bir fikr ortida axloqiy pozitsiyani tahlil qilishga o‘rganadilar.

Zamonaviy pedagogik tajriba shuni ko‘rsatmoqdaki, falsafa fanidan foydalanish yoshlar ongini shakllantirishda samarali vositadir. Misol uchun, O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida “Falsafa” fani doirasida quyidagi metodlardan foydalanish tajribasi mavjud:

- Sokratcha suhbat – talabalarga savollar orqali mustaqil fikrlashni o‘rgatish;
- Falsafiy esse yozish – hayotiy masalalarga falsafiy nuqtai nazardan yondashuvni rivojlantirish;
- Guruhiy falsafiy bahslar – ijtimoiy va axloqiy masalalarni birgalikda tahlil qilish;
- Mashhur mutafakkirlar fikrlari asosida muhokama – Forobiy, Beruniy, G‘azzoliy, Kant, Aristotel, Nietzsche kabi mutafakkirlar g‘oyalari orqali muammolarga yondashish.

Masalan, G‘azzoliyning “Insonning haqiqiy qudrati – uning axloqiy pokligidadir” degan fikri asosida bahs uyushtirilganda, talabalar jamiyatda kuch, boylik va martabadan ko‘ra axloqiy fazilatlar ustuvorligini anglab yetadilar. Bu esa ularda hayotga jiddiy va mas’uliyatli qarashga zamin yaratadi[4].

Hozirgi kunda ayrim yoshlar orasida kuzatilayotgan ma’naviy tanazzul, ijtimoiy befarqlik, individualizm, milliy qadriyatlarga loqaydlik, ekstremistik g‘oyalarga moyillik kabi holatlar falsafiy yondashuv orqali tahlil etilishi va bartaraf etilishi mumkin.

Bu borada quyidagi amaliy choralarni taklif qilish mumkin:

- Falsafa asosida tarbiyaviy mashg‘ulotlar tashkil etish – har bir ta’lim muassasasida “Axloqiy tanlov” mavzusida ochiq falsafiy darslar tashkil etish;

- Yoshlar falsafiy klublari faoliyatini yo'lga qo'yish – iqtidorli talaba va o'quvchilarni falsafiy, ma'naviy suhbatlar, bahslar orqali faol hayotga jalb qilish;
- Multimedaviy falsafiy kontent yaratish – zamonaviy texnologiyalar asosida podkastlar, videoroliklar, interaktiv darsliklar ishlab chiqish;
- Mahallalarda falsafa va hayot mavzusida uchrashuvlar o'tkazish – ustozlar, ziyolilar ishtirokida ma'naviyat va axloq masalalarini muhokama qilish.

Yevropa mamlakatlarida, xususan, Fransiya, Shvetsiya va Kanada ta'lim tizimlarida falsafa maktab darajasidan boshlab o'qitiladi. UNESCO tomonidan "Falsafa – bu erkinlik maktabi" degan yondashuv ilgari surilgan bo'lib, bu orqali bolalar kichik yoshidan boshlab hayotiy muammolarni mustaqil tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy mas'uliyatni anglashga o'rgatiladi[2].

Yoshlar ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirish bugungi globallashuv, informatsion portlash va g'oyaviy kurashlar fonida davlat siyosati va jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda. Zero, ma'naviy jihatdan yetuk, axloqan barkamol va ijtimoiy mas'uliyatni his eta oladigan yoshlar jamiyatning tayanchi, kelajagining hal qiluvchi kuchidir. Bu jarayonda ijtimoiy fanlarning, ayniqsa, falsafa fanining o'rni beqiyosdir.

Falsafa fani yoshlar tafakkurining chuqurlashishiga, ularda mustaqil fikrlash, o'zini anglash, hayotiy tanlovlar va axloqiy qarorlar qabul qilish madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. U insoniyatning tarixiy tajribasi, axloqiy ideal va universal qadriyatlarini tahlil etish orqali yosh avlodni faqat bilimli emas, balki iymonli, vijdonli va prinsipial inson sifatida kamolga yetkazadi.

Maqolada ko'rib chiqilganidek, falsafa darsi doirasida olib borilayotgan Sokratik suhbatlar, axloqiy-falsafiy muammolarni muhokama qilish, qadim va zamonaviy mutafakkirlar fikrlarini tahlil qilish, yoshlarning g'oyaviy immunitetini shakllantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'zbek mutafakkirlarining boy falsafiy merosi – Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, G'azzoliy, Bahovuddin Naqshband, Alisher Navoiy kabi allomalarning asarlari yoshlar ongida tarixiy o'zlikni anglash, ma'naviy barqarorlikni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega[5].

Shu bilan birga, zamonaviy tahdidlar – individualizm, diniy-ekstremistik g'oyalar, axloqiy befarqlik, ijtimoiy izolyatsiya va madaniyatsiz axborot oqimlari fonida falsafa fanining tarbiyaviy salohiyatini yana-da kuchaytirish zarur. Bu borada quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- Ta'lim muassasalarida falsafa fanining amaliy aspektlarini kuchaytirish, uni nafaqat nazariy, balki tarbiyaviy vosita sifatida ko'rib chiqish;
- Maktab va kollejlarda darajasida soddalashtirilgan falsafiy mashg'ulotlar, "Erkin fikr va axloq saboqlari" darslarini joriy etish;
- Yoshlar bilan ishlovchi tashkilotlar, mahalla faollari, jamoatchilik vakillari ishtirokida ma'naviy-ma'rifiy davra suhbatlarini tashkil etish;
- Falsafa asosida ishlangan multimedia kontentlar (podkast, video darslar, illyustratsiyalangan kitoblar) yaratish orqali yoshlar ongiga zamonaviy formatda ta'sir etish;
- Xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirib amaliyotga tatbiq etish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlar ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda ijtimoiy fanlar, ayniqsa falsafa fani – shunchaki o'qitiladigan dars emas, balki inson ruhiyatini, dunyoqarashini, axloqiy yo'nalishini tarbiyalovchi muhim vosita ekanini chuqur anglash zarur. Bu fan orqali yoshlar hayot mazmunini anglaydi, ezgulik va yovuzlik orasidagi chegarani ajratadi, adolatga ishonadi va eng muhimi – ongli, vijdonli, iymonli inson sifatida ulg'ayadi. Yurt kelajagi bo'lgan yosh avlodni ana shunday zamindan suv ichirib ulg'aytirish esa har bir pedagog, ziyoli, ota-ona va jamiyat oldidagi muqaddas burchdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Yusupov E.Yu. *Falsafa*. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2005. – B. 25–28.
2. UNESCO, *Philosophy: A School of Freedom*. Paris, 2007.
<https://unesdoc.unesco.org>

3. Quldoshev A. Yangi o'zbekiston yoshlarining faol hayotiy pozitsiyasini mustahkamlashda ijtimoiy-siyosiy fanlarning ahamiyati //Zamonaviy fan va tadqiqotlar. – 2025. – V. 4. – No 3. – B. 99-101.

4. Sultonov T. Yoshlar intellektual salohiyatini rivojlantirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning roli //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. 2. – C. 630-637.

5. Tursunovich Q. A. Ma'naviy barkamol yoshlar shakllanishida ijtimoiy fanlarning ta'sirchanligini oshirish omillari //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 32. – C. 68-73.